

פרשנות תרבותית

תאוריות מושגים
אנשים

נושא 1- מבוא

כמה מובנים למושג תרבות

- ישנם מספר שימושים בשפה העברית למילה תרבות:
- תחום האמנות: תיאטרון, תזמורת, מוזיאון, גלריה, קונצרט, מחול, אופרה, ציור, וכו'
- היבטים אסתטיים של המציאות החברתית: תרבות קריאה, תרבות האוכל, תרבות לבוש, וכו'
- תרבות כמושג ערכי: בניגוד ללא תרבותי, ברברי, פרימיטיבי, מושגים בשיחות סלון למשל... (אביב גפן- מה שאני עושה זה אמנות, מה שאייל גולן עושה זה בידור), מנגנון האפליה גם נכנס כאן... לפעמים יש שימוש במושג תרבות להנגדה. כדי להתנשא על מישהו- אני מתורבת והוא לא.
- תרבות כמושג חברתי: בניגוד לטבע או לבעלי החיים. הנגדה שבין התרבות שיש לאדם, להעדר תרבות אצל בעלי חיים. ה

הגדרת המושג תרבות

- **אלפרד קרובר וקלייד קלאקהון**, 1952: 163 הגדרות. – פרסמו ספר והציגו יותר מ-150 הגדרות למושג תרבות. הגדרות מסוימות וידועות:
- נראה את הקשר שבין ההגדרה לבין התאוריה שעומדת בבסיס ההגדרה.

קליפורד גירץ:	מקס ובר	מרגרט מייד	פרנץ בועז	אדוארד טיילור
ממשיכו של מקס ובר. שם דגש על משמעות. מערכת סדורה של משמעות וסמלים, שעל פיה מתנהלת האינטראקציה החברתית.	האדם הוא בעל חיים האחוז ברשתות משמעות שטווה הוא עצמו. (רשתות אלה על פי קליפורד גירץ הן התרבות). מה שמיוחד בטענה זו, הוא התכונן שבני אדם מייצרים רשתות משמעות- איך לשתות, איך לאכול, להתחתן ולעשות ילדים, מייצרים נורמות.. ואז אנחנו לכודים ברשתות האלו, לא מסוגלים להשתחרר מהן, ואנחנו שוכחים שאנחנו אלה שיצרנו את הרשתות.	מכלול מורכב של התנהגויות מסורתיות, שפיתח המין האנושי, הנלמד מדור לדור (תרבות כמערכת נלמדת). הגדרה שמעמידה במרכז את התחליף הלמידה . תרבות זה משהו שאנו לומדים. הגדרת היא טבע, משהו שלומדים ולא יורשים.. (טבע יורשים).	גישת פרטיקולריזם היסטורי. התרבות חובקת את כל ביטויי ההתנהגות החברתית של הקהילה, התגובות של הפרט כפי שהן מושפעות מהרגלי הקבוצה שבה הוא חי ואת התוצר של הפעילויות האנושיות שההרגלים הללו קובעים. (משקפיים תרבותיים). הגדרה שלא מתרכזת במהי תרבות, אלא באיך. נראה בהגדרה זו סוג של פינג פונג, התנהגות חברתית של קהילה, ותגובות של הפרט כפי שהן מושפעות מהקהילה. יש איזון חוזר בין קהילה, חברה והפרט. הוא אומר לנו איך התרבות עובדת, אין פה רשימת מלאי, אלא איך זה עובד = זה עובד ע"י כך שהחברה מספקת עדישה תרבותית לפרטים בחברה, ודרך העדשה הזו, הפרטים מבינים את המציאות. הסיבה שיש הבדלים בין תרבויות זה כי אנשים חיים במציאות אחרת, אבל אין היררכיה בין העדשות.	תרבות- אותו שלם מורכב המכיל ידע, אמונה, אמנות, מוסר, חוק, נוהג וכל יכולת והרגל אחר שרוכש האדם כחבר בחברה (הגדרה מהותנית- אומרת מהי חברה ומהי תרבות). מהגדרה זו אפשר ללמוד על תרבות שתלוי איפה אני נולד. הנקודה המרכזית כאן היא שתרבות אצל טיילור זה מעין "רשימת מלאי" ומכך אפשר להסיק מהצורה הזו, שיכול להיות שיש חברה שבה רשימת המלאי תהיה מאוד גדולה בכמות ואיכות, ויכול להיות שתהיה חברה שהרשימה תהיה קטנה יותר.

מאפייני התרבות

- **משותפת לקבוצה** – קהילה, שבט, שכונה. תרבות היא תמיד קולקטיב וקבוצה, לא יחיד. נלמדת – כל מה שהוא נלמד זה תרבות.
- **משולבת** – תרבות שמכילה אלמנטים שקשורים אחד לשני. למשל טלפון חכם שמקשר וגורם למעורבות חדשה. הזמינות של הידע. זה משנה תחומים בחיים שלנו, והשינויים לא נעצרים בפריט אחד, אלא זה משפיע עלינו הלאה זה שיש לנו טלפון חכם. למשל יצירת קשרים חדשים...
- **מסתגלת** – למשל ככל שמצפייים סגנון הלבוש משתנה, מסתגלים למשהו אחר.
- **מסווגת** – בין 'תרבות' ליטבעי' ובתוך ה'תרבות' – תרבות מייצרת קטגוריות מה מותר ומה אסור למשל לאכול, עם מי מותר ומי אסור להתחתן...
- **יוצרת סדר** – התרבות יוצרת סדר בעזרת טקסים, סמלים, ערכים ונורמות.

היכן נמצאת התרבות? בסמלים? במציאות החומרית?

באם חוזרים לדוגמא של התרנגולים, מה שחשוב זה לא התרנגול עצמו אלא הייצוג הסימבולי- גבריות, הצלחה...
תרבות נתפסת כמרחב הדברים הרעיוניים, הרוחניים, הלא חומריים. רכיבי התרבות: ערכים, אמונות, משמעויות, סמלים, סימנים, שיח וכיו"ב.
דוגמא: אייפון כנשא משמעות

מה הקשר בין התרבות ובין המציאות החומרית (כלכלית-אקולוגית-טכנולוגית)?

בדרך כלל... תרבות נתפסת כניגוד לחומריות, לאקולוגיה, לטכנולוגיה, אך גם כקשורה אליהם.
דוגמא: איסור על הלנת המת ביהדות. בנצרות למשל אפשר לאפר, להשאיר את המתה כמה ימים ללא קבורה... ולעומת זאת ביהדות צריך כמה שיותר. ההסבר האקולוגי זה שמדובר בתופעות שנוצרו באקולוגיות שונות.

מה הקשר בין התרבות ובין המבנה החברתי?

בדרך כלל... תרבות נתפסת כניגוד למבנה החברתי, אך כקשורה אליו.
דוגמא: הלם תרבות בעת הגירה לחברה חדשה.

האם התרבות היא תחום אוטונומי-עצמאי או השתקפות של כוחות אחרים?

בדרך כלל... תרבות נתפסת כתחום אוטונומי, בעלת חוקיות עצמאית. אין מדובר בהשתקפות ישירה ופשוטה של כוחות כלכליים, יחסי כוח או של צרכים חברתיים מבניים.
דוגמא: השתכללות המבצע הקולנועי (?)

האם התרבות היא תוצר של הסכמה חברתית או זירה (גלויה ו/או סמויה) של מאבק?

בדרך כלל... תרבות נתפסת כזירה של מאבק.
דוגמא: זך נגד אלטרמן

האם התרבות היא תופעה מהותנית או דינמית(נזיל, משתנה)?

בדרך כלל... תרבות נתפסת כתופעה דינמית ולא מהותנית.
דוגמא: מודל היופי, תחילת 120 שונה מהמודל יופי של היום.

האם התרבות פועלת כמערכת סגורה או שמא נזילה (כך שהגבולות לא ברורים, משתנים, וכו')?

בדרך כלל... במיוחד במציאות גלובלית, תרבות נתפסת כתופעה נזילה.
דוגמא: ראפ בעברית. גיאורג זימל

4 גישות לחקר תרבות :

1. תרבות ומבנה (חברתי) :

- דגש על התפקיד של התרבות בלכידות החברתית. האב של הגישה הזו הוא **אמיל דורקהיים**
- **נשאל:** מה התפקיד של התופעה התרבותית בשימור המבנה החברתי?
דוגמאות:
דגל ישראל, המנון התקווה, טקס הלוויה ממלכתי לשמעון פרס

2. תרבות וקונפליקט :

- תפיסה שהתרבות היא זירה של מאבקי כוח. האב של הגישה הזו הוא **קרל מרקס**
- **נשאל:** מהם יחסי הכוח סביב התופעה התרבותית?
דוגמאות:
השמעת מוזיקה מזרחית בגלגל"צ, פסטיבל אינדינגב

3. תרבות ופרשנות

- ניסיון להבין כיצד בני אדם מבינים את המציאות. הצורך לפרש את בני האדם. האב של הגישה הזו הוא **מקס ובר (וממשיכו קליפורד גירץ)**
- **נשאל:** מה המשמעות שבני אדם נותנים לתופעה התרבותית?
דוגמאות:
אהדה לקבוצת הפועל תל אביב/בית"ר ירושלים, מתרגלי יוגה

4. תרבות כביצוע

- דגש על הפרקטיקות התרבותיות היומיומיות. נעמוד על האופן שבו התרבות נחוויית כפרקטיקה. האב של הגישה הזו הוא **גיאורג זימל**
- **נשאל:** כיצד התופעה התרבותית באה לידי ביטוי ברמה הביצועית?
דוגמאות:
ביצוע של מתקשרת(איך המתקשרת מייצרת ביצוע משכנע של תקשור), מפגש בין מרצה ובין סטודנטים

נושא 2- תרבות דת וחילון

מהי דת ?

מסקנה אחת משותפת לכל בני האדם : אנחנו לא לבד. יש ישויות לא נראות, כוחות בלתי נראים.. בני האדם התחילו לפתח מערכות יחסים עם הישויות האלו ולהתחשב בכוחות האלו והמרחב החברתי החדש, והמציאות החברתית - התרחבה. זה כבר לא רק אינטראקציה בין בני אדם, אלא אינטראקציה יותר רחבה עם ישויות לא נראות.

התפיסה הזו של המרחב החברתי החדש והפרקטיקות שנלוות לתפיסה זו (טקסים, מצוות) כל זה- חוויה דתית.

גישה מבנית לדת

(לפי 4 גישות לחקר תרבות) ^

ע"פ אמיל דורקהיים- הדת מחזקת את הלכידות החברתית ומייצרת קהילה מוסרית. קבוצה של אנשים החולקים תרבות משותפת: נורמות, ערכים ומוסר.

הדת היא בעצם התגלמות וביטוי של החברה.

המציאות של החברה הופכת לסמלית ע"י דגל, טוטם(אמונה של בע"חוצמח) וכ"י. כך שבני אדם עובדים אלים או רוחות- **הם בעצם עובדים את החברה בצורת הסימבולית.**

(דוגמא: *דורקהיים הולך אל האבורגינים(ילידי אוסטרליה) – והוא אומר שהדת אצלם היא הדת הפשוטה ביותר. אם נחקור את הדת הפשוטה ביותר, נגיע למסקנות. האבורגינים הם פרימיטיביים ולכן הדת היא הבסיסית ביותר.

הדת שלהם אומרת שכל קבוצה סובבת סביב טוטם מסוים וסוגדת לו.

הטוטם הוא מושא לסגידה והוא מייצג את הקהילה וזה אומר שדת זה בעצם האופן שבו החברה סוגדת לעצמה כי הטוטם מייצג אותנו...

(דוגמא נוספת: הינדואיזם בהימאלייה. נוכל למצוא אצלם 3 רמות של אלוהיות..

האל נתפס כמלך, יש לו טריטוריה והוא מסתובב בה, הם עוברים בכמה נסיבות: או כי כל שנה צריך לעבור, או שהם נעים כי מישו הזמין אותם.. לפעמים יש מפגשים של אלים ואז זה אומר שיש מפגשי קהילות.

זה שיש לי אל שאני מאמין בו- זה אומר שהוא מייצג אותי.)

ע"פ קרל מרקס - הדת היא השתקפות של מערכות יחסית כלכליות, היא זירה למאבק.

הדת כזירה של מתח, קונפליקט, ביקורת.

(דוגמא : דוגמא לאיך הדת בהימליה גם היא זירה של מאבק בקהילה : מאבק בין כהן דת פוגיארי לבין המדיום שהוא המאלי הדובר של האל.

המדיומים יכולים להיות אחת מ2 הקסטות הגבוהות, תפקיד שלא עובר בירושה, הם אנשים רגילים לגמרי, עד ש"האל מדבר דרכם".

כהני הדת משפחה ברהמינית, התפקיד עובר בירושה, נהנים מיוקרה בחיי היום יום, הוא עושה טקסים דתיים.

נוצר מתח כי לפעמים צריך לקחת החלטות ואז נשאלת השאלה- מי מחליט?

בכפר מסוים, הכהן החליט שיותר לא יהיו קורבנות, ואז אחד מהאלים הגיע לאל הזה וכשהוא הגיע הוא אמר אני רוצה קורבנות- וזה נאמר בעזרת המדיומים. נוצר בכפר מתח- מי מחליט האם להקריב קורבנות?

מה שקרה זה שהאל והמדיומים זכו כי הרי האל מחליט..)

יש 2 תפקידים, שניהם בקונפליקט- מבחינת דת, היא לא רק מייצרת לכידות אלא מייצרת גם מתח וקונפליקט.

ע"פ קליפורד גירץ - גישה שמפרשת כיצד בני אדם תופסים את המציאות(מקס הוא אבי הגישה).

דת כמערכת סימבולית המשליטה סדר בעולם.

ולפיה ננסה להבין כיצד בני האדם תופסים את הדת.

1.הדת- מערכת סמלים

2.שפעולתה טובעת בבני אדם הלכי רוח(תחושה שאופפת אותנו) ומוטיבציות(לעשות מצוות) עזים, מעמיקי

חדור ומאריכים ימים (הדת מייצרת תחושות אינטנסיביות)

הדת עושה את ההסבר של 2 באמצעות : 3.ניסוח השקפות בדבר סדר עולם כללי(תורה מסוימת)- התורה הזו

צריכה לענות על 3 בעיות יסוד שמאיימות להכניס כאוס לחיינו-

*מבוכת הבינה(נתקעים בתופעות טבע וצריכים הסבר, ניסוח עולם הבריאה למשל)

*בעיית הסבל (למה סובלים למדה לידה כואבת? יש הסבר על כך בתורה..)

*בעיית הרוע (פער בין מה שהיה אמור לקרות לבין מה שהתרחש בפועל, מנוסח כצדיק ורע לו ורשע וטוב לו)

4.הלבשתן של השקפות אלו בלבוש עובדתי

5. הלכי הרוח והמוטיבציות נראים תואמים את הממשות ביחד

*הסבר 4ל 5 – הדת הופכת את האמונה/השקפת העולם שלה למשהו עובדתי שלא ניתן לערער עליו.

ע"פ גיאורג זימל - גישה שמדברת בביצוע. מדבר על מאפיינים השונים והבדלים על הפרקטיקות השונות.

(דוגמה - נמשיך עם הינדואיזם בהימאליית. הבדלים בין מדיומים בקסטה הגבוהה, למדיומים בקסטה נמוכה.

אומרים שמדיומים מקסטות גבוהות מתנהגים שונה מאלה שבנמוכות.

אלה שבנמוכות, הם הרבה יותר מוחצנים, אגרסיביים. לעומת המדיומים מקסטות גבוהות שרגועים יותר.

וזה קורה כי כשאני ברמה גבוהה יותר יש לי יותר ביטחון, פחות צריך להוכיח.. ולהפך.

תזת החילון

הקלטיקאיים דיברנו עליהם, חשבו שהדת הולכת להעלם.

באמצע ה120 הרעיון הלך וצבר תאוצה ונקרא- תזת החילון. התזה טוענת 3 דברים :

1. **דעיכה של הדת**- פחות אנשים נעזרים בדת בחייהם (פחות כנסיות, תפילות) הדת הופכת לשולית בחיי אנשים. הדת כבר לא משמכת מערכת של משמעות
2. **בידול**- המרחב החברתי מחולק לכמה מרחבים : דתי, פוליטי, כלכלי, תרבותי... ובעצם כל המרחבים מנותקים אחד מהשני. והספרה הדתית נהייתה מרחב בפני עצמו.. ולפני כן הדת הייתה המשמעותית והכל היה ביחד כמרחב אחד.
3. **הפרטה של הדת**- בבית שלך תעשה מה שתראה, והציבור יהיה יותר מחולל. הפיכת הדת מעניין ציבורי לפרטי.

חילון?

בעשורים האחרונים של ה120 תזת החילון מתגלה כבעייתית כי הדת פורחת. למשל :

עליית דתית באסלאם (עליית פונדמנטליזם)

עליית חשיבותה הציבורית של הדת במדינות רבות

פריחת כנסיות באמריקה

פריחתם של כתות, תנועות

ארגונים וקהילות דתיות חדשות

ואז שואלים למה התזה לא עובדת. ומתחילים ההסברים למה הדת פורחת.
כמה הסברים תיאורטיים :

- 1. פונדמנטליזם -** הפונדמנטליזם הוא תגובת נגד לאיום המודרני. יש רצון חזרה למקורות- לדת. הדתיות הופכת פונדמנטליסטית- יוצרת את עצמה מחדש בעזרת טיעונים של חזרה למקורות, תוך כדי שימוש באמצעים מודרניים (קלטות של רבנים למשל, זה מודרני אבל עדיין לחזור לדת).
- 2. רב מודרניות -** פעם הסוציולוגים חשבו שיש מודרניות אחת- חילונית. והאמת היא שאין מודרניות אחת אלא כמה סוגים. ויש סוגים של מודרניות שהן לא מייצרות חילון אלא יותר מכילות וסבלניות את העולם המשמעותי הדתי (למשל- במערב אירופה המודרניות יצרה חילון, אבל בארה"ב שגם שם זו מדינה מודרנית, שם הדת פורחת, כי יש שם מודרניות שיכולה להכיל עולם דתי מבלי שתהיה סטירה).
- 3. גישה כלכלית לחקר הדת -** צריך להתייחס לדת כמו שמתייחסים לכל מוצר כלכלי. באירופה למשל הדת מפוקחת, יש כנסייה אחת שהיא הדומיננטית ויש לה קשר עם הממסד הפוליטי. בארה"ב יש הפרדת דת ומדינה- וזה מבטיח שהמוסדות השתיים יתחרו בניהם על המשאבים הדלים במקום לקבל כסף מהמדינה התחרות גורמת למוסדות הדתיים להיות יותר יעילים ולייצר מוצרים דתיים.
- 4. המודרניות מעניקה ליחיד בחירה אישית -** יש לגיימצייה לבחור איך אתה רוצה לבחור. במה להאמין. החילון מאפשר להאמין ואז יש פתח לבחירה אישית. החילון בעצם מייצר את הדתיות.
- 5. אנחנו כבר לא בעידן המודרני, אנחנו בעידן פוסט מודרני,** ומה שמיוחד בעידן זה – שהוא מערער על הנחות יסוד של מודרניות. המודרניות סיפרה על אידיאלוגיות גדולות, על קפיטליזם, ליברליזם, נצרות... בעידן הפוסט מודרני האידיאלוגיות קרסו. ומה שנותר זה להאמין.
- 6. הרוחניות הפכה למוצר צריכה וכך השתלבה עם הסדר הקפיטליזם הצרכני –** הרוחניות החדשה משתלבת היטב בשיח הצרכני. לא רק כי אנו צורכים רוחניות אלא יכולים גם לצרוך לאיזה שיעור יוגה בקטע רוחני, או לעשות קידוש באיזו תחושה של רוחניות גבוהה... השיח הרוחני מעמד את האדם במרכז- כי האדם יבחר במי להאמין.
- 7. גלובליזציה תרבותית** מביאה עמה רעיונות דתיים חדשים. פלורליזם וסובלנות, האלים בתוך העולם או שלא קיימים. מטרת החיים היא שחרור מהאשליה ומהסבל.

נושא 3 - תרבות, אידיאולוגיה, כוח (חשוב למבחן- שואלת על הבדלים)

- נאו מרקסיזם** (לפי גישת תרבות- קונפליקט) הנאו מרקסיזם התפתח מהמרקסיזם. ובעצם הנאו מרקסיזם מנסה להבין איפה נכשל המרקסיזם, כי הרי המרקסיזם הבטיח מהפכה. האם המהפכה קרתה? כפי שמרקס הבטיח? לא... כי לפי הנאו מרקסיזם, לא רק הכוחות הכלכליים משפיעים, אלא גם כוחות אידיאולוגיים ותרבותיים משפיעים, במה הם נבחנים? בכך שהם מעמידים במרכז את האידיאולוגיה ואת התרבות ככוח אוטונומי בעל חוקים משל עצמו והוא לא רק כוח נגד או נגזרת של כוחות כלכליים.
- ***המרקסיזם** העמיד במרכז תשתית כלכלית, המאבק בין אלה שיש להם ייצור לבין אלה שאין להם. ומבנה העל של המרקסיזם- הוא בעצם השתקפות נגזרת של התשתית הכלכלית, והנאו מרקסיסטים אומרים שהאידיאולוגיה והתרבות שנמצאים במבנה הכל יש להם אוטונומיה, כוח, עצמאות שיכול לשנות את המציאות וזה לא נגזר מהכלכליים.
- תאורטיקנים רבים רואים בתרבות זירה של מאבקי כוח. דוגמא בולטת לכך ראינו במקרה של **מישל פוקו**.
  - תאורטיקנים רבים אחרים, ממשיכו של קרל מרקס, ראו גם כן בתרבות זירה של מאבקי כוח. אותם נאו מרקסיסטים תפסו את התרבות בצורה אחרת מאשר מרקס. הם תפסו את התרבות כתחום אוטונומי, בעלת חוקיות עצמאית. כך שבניגוד למרקס, אין מדובר בהשתקפות ישירה ופשוטה של כוחות כלכליים.

*טבלה לעשות

(מהסבר כתה, לא מהמצגת, להוסיף אם צריך מהמצגת)- הנאו מרקסיסט הראשון **אנטוניו גראמשי**- היה פעיל פוליטי, תיאורטיקן. הוא מדבר על המערב- שהשליטה היא לא רק שליטה באמצעות בעלות על אמצעי הייצור, אלא שליטה אידאולוגית, תרבותית. הכוחות הדומיננטיים שולטים לא רק בעזרת הכלכלה אלא בעזרת אידיאולוגיה. וזה חידוש גדול.

הוא מדבר על המושג הגמוניה, **הגמוניה** היא האמצעים שבהם מושגת שליטה באמצעות התרבות/אידיאולוגיה, לא בנשק צבא... והשליטה הזו היא לא כוחנית. ההגמוניה מגייסת את ההמונים כשהיא מייצרת אצלם את החשיבה שהמציאות העכשווית סדר הדברים הקיים הוא הטבעי. ולכן ההגמוניה גורמת להשקט הביקורת החברתית נגד המצב הקיים. ההגמוניה מציגה את עצמה ככזו מייצגת את האינטרס הלאומי. היא גורמת לחשוב שהאינטרסים שלה זה האינטרסים שלנו. ההגמוניה נותנת לאנשים את התחושה שיש להם השפעה, שמקשיבים לאנשים, שיכולים לקחת חלק בשלטון.. וזה מפחית התנגדות. היא לא פועלת בצורה כוחנית אלא ביצירת שכנוע. התרבות השלטת מאמצת את התכנים של התרבויות המתנגדות ומתאימה אותן לתרבות של הקבוצה השלטת.

לואי אלטוסר - נאו מרקסיסט שמגיש גישה קצת שונה. מדבר על כך שיש כוחות דיכוי כמו משטרה וצבא, אבל טוען שיש לצדם מנגנונים אידאולוגיים והם לא מדכאים - מערכת חינוך, מוסדות דתיים, מערכת המשפט, המפלגות הפוליטיות, אמצעי התקשורת, משפחה. התפקיד של המנגנוניים האלו הוא לחנך את האנשים בחברה ולהפוך אותם להיות חלק מתפקד במשטרה הקפיטליסטית, וזה אומר שיחנכו אותם למושגים כמו תחרות, הישגיות, הצלחה. זה דיכוי כי בסופו של דבר זו אידאולוגיה שמדכאת את הסובייקטיביות שרוצה לפרוח, ומסלילה את האדם לחשוב בצורה מסוימת כדי להיות חלק מהמשטר.

- הקפיטליזם משתק את תנאי הייצור ההכרחיים להמשך קיומו - הקפיטליזם מצליח בכך שהוא מפעיל את מנגנוני המדינה לדרך שלו.
- * **ההבדלים בין גראמשי לאלטוסר, גראמשי דיבר על הגמוניה וקונטרה הגמוניה, הרי שאלטוסר דיבר רק על מנגנוני מדינה אידאולוגיים.** זה אומר שאצל גראמשי אנחנו יכולים לראות שיש ביקורת ויש חתרנות, וההגמוניה מתמודדת איתה, היא מעקרת את הביקורת. והתזה של אלטוסר לעומת זאת - היא תזה יודעת של דיכוי, קודרת, אין מקום לחתרנות ולביקורת. מנגנוני המדינה האידאולוגיים עוטים את החברה החל מהמשפחה.

סמואל בולס והרברט גינטיס - כתבו על מערכת החינוך האמריקאית. והמערכת לטענתם היא מערכת קפיטליסטית וזה בא לידי ביטוי בכך שהם מדברים על תכנית הלימודים הסמויה שמחנכת את התלמידים והיא משפיעה לא פחות מתכנית הלימודים

- מערכת החינוך כפופה לשוק העבודה. 22 דרכים :
* ברמת המקצועות - ללמד מקצועות שיתאימו לשוק התעסוקה, ממש מלמדים דברים כדי שנוכל להיות עובדים טובים יותר. לעומת מקומות אחרים שהלימודים לא מכווני תעסוקה...
* מערכת החינוך האמריקאית תורמת לעיצוב האישיות של התלמידים : משמעת, צייתנות, דימוי עצמי, הזדהות מעמדית, הצגת עצמי - כל אלה חשובים להתאמה לחיי העבודה. כך תכניות הלימודים מקנות לתלמידים את המיומנויות והידע הדרושים למעסיקים.
- **עקרון ההתאמה** - המבנה של חיי בית הספר מתאים למבנים של חיי העבודה : ציות לכללים מוביל להצלחה, מורים ומנהלים מכתיבים משימות, תלמידים ועובדים מאורגנים באופן היררכי. חיי בית הספר זה הכנה בעצם לשוק העבודה.
לסיכום, מערכת החינוך נותנת לגיטימציה להיררכיה ולאי שוויון, מחזקת את המיתוס המריטוקרטי (כך שמי שלא מצליח מאשים את עצמו), מצדיקה את הפריבילגיות החברתיות, ומאשימה את העוני כתוצאה של כישלון להסתגלות והישגיות.

אסכולת פרנקפורט

- **תיאודור אדורנו, מקס הורקהיימר** - הטענה שלהם היא שהכוחות הדומיננטיים מתוך רצון שיקרי להועיל להמונים, הם מפיצים תרבות. המטרה שלהם היא להפוך את ההמונים לשבויים שלהם. תעשיית התרבות מייצרת צרכים כוזבים, וכל זאת על מנת לספק אותם. יש פה מעגל של הונאה. (למשל - את באמת צריכה הפקה כדי שגבר יציע לך נישואים) בני אדם מאמינים כי לא יכולה להתקיים מציאות אחרת זולת זו של התרבות הקפיטליסטית.
- במסגרת **חרושת/תעשיית התרבות**, התרבות הקפיטליסטית ממציאה צרכים ומייצרת תחושה כי סיפוק הצרכים יבוא על ידי הצריכה הקפיטליסטית. כך בני אדם מאמינים כי כל מה שהם זקוקים לו נמצא במסגרת המערכת הקפיטליסטית. נוצר כאן משטר חברתי טוטאלי = הכל נמצא רק בתוך המשטר הנ"ל.
- מעשה היצירה אינו נובע משיקולים אמנותיים אלא משיקולים כלכליים. כך מוצאים את הנוסחה המנצחת.
- המחזור אינו מאפשר חשיבה על קיומה של מציאות אחרת. בכך חרושת התרבות מחסלת את הסיכוי לתרבות ביקורתית.
- **פס הייצור התרבותי כולל, אם כן, (1) נוסחאותיות, אחידות, מחזור. (2) אשליה של שינוי (3) עדיפות ליפה ולמקובל על פני השונה והאחר.**
- **הצריכה**, מצידה, טוענת שתעשיית התרבות - הופכת (1) משעתקת הבדלי מעמד (2) אימפולסיבית, עדרית. (3) מייצרת תודעה כוזבת - אשליית זהות אישית על ידי צריכה (בעוד שאחרים בוחרים עבורנו ומגדירים אותנו), אשליית בחירה אישית, אשליית החופש, הבריחה מהמציאות האפורה - אם נלך לאיזה סוף שבוע, בסופו של דבר נחזור לאותה מציאות בינונית.. שום דבר לא ישתנה.

וולטר בנימין : מדבר על האופן שבו התפיסה לגבי יצירת האומנות השתנו במהלך השנים.

- מתאר שלושה שלבים :
השלב הדתי - יצירות האומנות היו חלק מהעולם הדתי, במוזיקה הייתה בחווייה דתי וביצירות אלו נהנו מההילה של הקדושה הדתי.
שלב חילוני - אותנטי הדת נסוגה ובעצם מוצאים יצירות אומנותיות שלא קשורות לחווייה הדתית וגם הן נהנות מהילה וההילה היא החד פעמיות. לדוגמא : מונה ליזה יש רק מונה ליזה אחת, זה לא כמו ללכת ללובר לראות את מונה ליזה. פסל דויד, פסל בת הים הקטנה, ההילה היא סביב היצירה של המקוריות החד פעמיות.
שלב פופולרי - דיגיטלי מדברים על המון העתקים, קולנוע, מוזיקה דיגיטלית מצד אחד האומנות הזו יכולה להגיע כל מקום וזה יתרון, גם למקומות הנידחים ביותר מצד שני אלה יצירות שהן נעדרות הילה, כלומר אם רואים את הסרט קולנוע בסינמה סיטי את אותו סרט קולנוע יראו בכל מקום אחר בעולם, אם אני אראה את המקור של הסרט יהיה חסר משמעות. במובן הזה הם לכאורה מאבדות מיוקרה שלהם, מצד שני הן יכולות להגיע לכל מקום וזה יתרון.

אסכולת ברמינגהם

התזה העיקרית של אסכולה זו, היא שהתרבות היא זירה של יחסי כוח שבה אפשר לראות כיצד יחידים וקבוצות מתנגדים, מבקרים, חותרים נגד התרבות הדומיננטית.

האסכולה מראה את ההתנגדות בעזרת 2 מתודות :

*תורת הסימניסמיוטיקה- סטיוארט הול רוצה להראות כיצד אנשים מפענחים אחרת את הקודים התרבותיים ההגמוניים המשוקעים בתוך מוצרי התרבות. (בכל מוצר יש קידוד- האידאולוגיה שחודרת לתוך מוצר התרבות... והקידוד הוא הגמוני- הכוחות מקודדים מסרים הגמוניים בתוך המוצר).

אבל יש את הציבור הרחב, האם הוא מפענח את הקודים הללו באותו אופן? לא. יש אתרים של התנגדות, לא כולם קולטים את המסר האידאולוגי ללא התנגדות.

סטיוארט אומר שיש 3 אופני פענוח תרבותי :

1)עמדה דומיננטית-הגמונית : קבלת המסר האידאולוגי המוצפן בתוך הטקסט. במקרה כזה המוצר התרבותי פועל כמשעתק מבחינה אידיאולוגית.

2)עמדה מתמקחת : אני חצי מקבל חצי לא, אני מודע לכך שיש בעיה עם המסר.

3)עמדה מתנגדת : סירוב לקבל את המסר האידאולוגי המוצפן במוצר התרבותי. למשל עם הפרסומת של תנובה, ישר נשאל למה אין גם ערבים, אני לא מוכן לקבל את זה... וכי

***תצפית משותפת-**

דיק הבדיגי: עשה מחקר על נערים בתרבות הפאנקיסטית. לתרבות זו היה סגנון אסתי מאוד מיוחד שנחשב

אפילו לאנטי סגנון.. (ניטים, שחורים, טלאים, תספורות מוזרות, מוזיקה לא הרמונית).

הטענה היא שהתרבות הזו הייתה בעצם צורך של נערים בריטים אחרי שהאימפריה נסוגה (לאחר מלחמת העולם ה2), הנערים שנולדו לאחר המלחמה מחפשים זהות... הם ראו תרבויות שחורות למשל מבחינת

מוזיקה ומראה, והם רוצים גם לאמץ תרבות משל עצמם, ואחת האופציות זו התרבות הפאנקיסטית

(צורך של יצירת זהות). ודיק אומר שזו תת תרבות שמביעה ביקורת אל מול התרבות השולטת.

הוא אומר איך אפשר להתגבר על תת תרבות כמו זו? כמה דרכים להתמודדות של התרבות עליהם :

*לייצר **אניקה מוסרית** לייצר חרדה אל מול המוסריות של הקבוצה המתנגדת. גורם לאנשים להסתכל על הפאנקיסטים בצורה שלילית שמטביעה עליהם אות קלון. שהם בעצם לא מוסריים.

***הטמעה-**

הטמעה אידיאולוגית- להפוך את האידאולוגיה של תת התרבות ללגיטימית. נגיד הפאנקיסטים- היו פעם כל מיני

תכניות בטלוויזיה שתיארו את הפאנקיסטים ובעצם הם תיארו את הסדר יום שלהם וממש סיפרו עליהם... רואים

שזה ילדים רגילים שהולכים לבית ספר שמתלבשים שונה ושומעים מוזיקה שונה... וזה מראה לאנשים שאלו אנשים

נורמליים שפשוט מתכנסים ועושים את הדבר הפאנקיסטי שלהם שלא פוגע בשום דבר. הם חלק מהמערכת.

הטמעה צרכנית- להפוך את הביקורת למוצרי צריכה. למשל ההיפים- ההיפיות היא בהחלט תרבות ביקורתית, אבל

ברגע שאני עושה מחזמר שעושה "שיער"סרט על ההיפים, התרבות הזו הופכת להיות תרבות של מוצרי צריכה.

ציגב ארה- מהפכן שהיה אחראי להרבה מהפכות בדרום אמריקה, והוא הסיק להיות דמות מהפכנית מאימת ברגע שהוא הופך

להיות חלק מהתרבות הצרכנית- זה מתבטא בכך שהרבה אנשים הולכים עם ההדפס שלו על החולצות שלו... וזה לא אומר שהם

הולכים לעשות מהפכה..

סיכום : 2 גישות בניאו מרקסיזם

תפיסת אחת מאוד פסימית והמייצגים שלה הם אסכולת פרנקפורט ולואי אתוסר- המשותף לכולם זה ראייה פסימית וקודרת את המציאות. התרבות הקפיטליסטית עוטפת אותנו, אין מקום לביקורת...

התפיסה השנייה והאופטימית היא באסכולת ברמינגהם ואצל אנטוניו גרמשניט, וסטיוארט הול. היא אומרת שנכון

שהתרבות הקפיטליסטית חזקה ונוכחת, אבל כן יכולים לראות כיצד חתרנות ו ביקורתיות קיימת נגד התרבות

הקפיטליסטית.

מציעים לנו תזה אופטימית שיש בה מקום לביקורת.

נושא 4- תרבות והתבדלות

הנושא המרכזי של המצגת: האופן שבו בני האדם מתבדלים אחד מהשני באמצעות התרבות!

תורסטין ובלן – הוא אומר שאנשים ממעמד גבוה, כשהם רוצים להחזין את העובדה שהם ממעמד גבוה- הם עושים זאת ע"י **בטלה** = הימנעות מעבודה. איך מחצינים בטלה? ע"י **צריכה ראוותנית** = צריכה של מוצרים פיזיים וטובין תרבותיים לאו דווקא שימושיים. דווקא חוסר התועלת שבצריכה מפגינה את העושר. לדוגמא: לצרוך ידע על טעמים של יינות, שפות "מתות" – שפות שלא מדוברות ביום יום שלי... התמצאות בחידושים האחרונים באופנה, ריהוט, אביזרים, ספורט, וכו'. קנייה של דברים שלא תועלתניים עבורי. זה לא כמו שנקנה מכונית כדי לנסוע ממקום למקום.

- היום צריכה ראוותנית לאו דווקא מחצינה פנאי אלא ישירות את העושר. הסיבה היא שהיום, בניגוד לעבר, בטלה לא נחשבת לתכונה מוערכת. היום אנשים עשירים דווקא ברובם כן עובדים.

נורברט אליאס עסק גם הוא בהתבדלות תרבותית. מזווית של נימוסים והליכות- הוא חקר את התפתחות תופעת הנימוסים מהמאה 12 ועד היום בקרב בתי המלוכה והאצולה, טענתו הייתה שבאמצעות כללי הנימוס אפשר להתבדל ומי שהתחיל אלו בתי המלוכה.

כללי הנימוס (כמו יריקה, אכילה, קינוח האף ועשיית צרכים) נוצרו בחצרות השליטים החל מן המאה ה-12 ואומצו בהדרגה על ידי הבורגנות ומעמדות הביניים, ששאפו להידמות לאנשי החצר. אלה מצדם ניסו להיבדל מהם על ידי אימוץ צורות מורכבות יותר של **עידון** ההתנהגות. תמיד יש **שכלול** של הכללים מהמעמדות הנמוכים שמנסים לחקות אותם ואז המעמד הגבוה חייב לשדרג את עצמו כל פעם.

- תהליך הציוויליזציה: ניתוח מבחינה היסטורית את עליית הגבול שבין "תרבות" ל"ברברי".

פייר בורדיה – דיבר על כמה סוגי הון שקיים. גם דיבר על התבדלות. לאדם יש כמה סוגי הון: המעמד השליט שולט בעזרת ההון הכלכלי, החברתי והתרבותי.

הון חברתי – הקשרים החברתיים שיש לאדם
הון תרבותי – עולם התוכן והידע שבעלות עליו מקנה עליונות חברתית. זה ההון הכי חשוב לבורדיה.

- פייר בורדיה עסק בחשיפת הצורות הבסיסיות של השליטה המעמדית בחברות קפיטליסטיות. טענתו היא שהמעמד השליט איננו שולט בגלוי; איננו כופה על הנשלטים לעשות כרצונו. גם אין קנוניה שבאמצעותה מתמרנים את המעמדות הנמוכים. **השליטה היא לאו דווקא שליטה באמצעות כוח הזרוע, אלא שליטה באמצעים אחרים, יש כל מיני מנגנונים שעוזרים למעמדות השולטים לשלוט, ובעזרת סוגי ההון שציינו הם שולטים.** למשל בעזרת ההון החברתי אני יכולה להשיג עדיפות על פני אחרים.. הידע הרפואי שאני אשיג, המשפטי, הוא הרבה יותר טוב. זה מושג שליטה ברמה מופשטת יותר. למשל שליטה חברתית.

3 סוגים של הון תרבותי:

1. **הון תרבותי מחוצפן** – הכוונה לחפצים שמשדרים יוקרה כמו סמלי סטאטוס.)
2. **הון תרבותי ממוסד** – כולל תארים, תעודות, תיאורי תפקידים ועוד.
3. **מצב גופני/הביטוס** הון תרבותי שהוא בעצם מתופעלת באמצעות הגוף. היכולת של אדם להפעיל, באופן אינטואיטיבי וספונטני, ידע, טעם, הבנה, והבחנה בין דקויות בכל הקשור לתחום פעילות כלשהו, ובעיקר תחומי תרבות ואמנות. הטעם האישי שאני יכולה להפגין באמצעות הגוף. הדרך שבה אני מזיזה את הגוף, האופן שבו אנו מסתכלים/צוחקים... מדובר באוסף תכונות אשר עצם היותו נרכש בתהליכים מורכבים של חינוך ולמידה מהילדות הופך לסמוי לחלוטין, עד שנדמה כי הכל הם דברים שאדם 'נולד' איתם, הם 'אצלו בדם'. אבל האמת היא- שזה **נרכש** בשנים הראשונות של האדם.

*יש הון תרבותי שנהנה מיוקרה רבה יותר- כי הוא אוזח בהון **סמלי**- ואז ההון התרבותי שלו נחשב להון התרבותי היוקרתי ביותר שאותו מנסים לחקות. הון סמלי בהביטוס- למשל משלב לשוני גבוה...

ההביטוס הוא מבנה מופנם, שבעצם מגביל את המחשבה של האינדיבידואל ואת בחירת פעולותיו. **הוא מגביל אבל לא מכתב.** ההביטוס רק מציע לנו מה לחשוב ובמה לבחור. ההביטוס מספק את העקרונות על פיהם אנחנו בוחרים בין חלופות.

מה זה שדות?

- בשדה האומנות והתרבות אומר בורדייה- ישנה אידיאולוגיה שלטת כמו בכל שדה. ואידיאולוגיה זו מעמידה במרכז כמה וכמה תמות מרכזיות שהן אלה שקובעות מהו יוקרתי בשדה ומה נחשב ללא יוקרתי בשדה. בשדה הייצור התרבותי נמצא **אידיאולוגיה של האמנות האוטונומית**: מערך של ציווים וציפיות מיצירות אמנות וממוצרי תרבות, כמו גם מיוצריהם ומיצרניהם. עמידה בציפיות והקפדה על מילוי ציווים אלה עשויות לזכות יצירות ויוצרים בלגיטימיות, בהכרה ובהערכה, עד כדי קידוש והכתרה, ואילו אי עמידה בציפיות והפרת הציווים עשויות להותירם בלא הכרה ובהערכה ואף מחוץ לסטטוס של אמנותיות.
- בורדייה יגיד למשל שהקבוצה הדומיננטית בכל שדה היא זו שמחליטה מה יוקרתי ומה לא... והם אלו שהחליטו על התמות האלו שהן היוקרתיים. בורדיה חושף בפנינו את המנגנונים שמבצעים את ההבחנות התרבותיות בין גבוה לנמוך, בין טוב לרע.
- התמה הראשונה והחשובה: אוטונומיה – תוצר תרבותי שהוא לא נוצר משיקולים פועלתניים.
- התמה השנייה חדשנות: כזו שלא נעשית/מיוצרת באותה שבלונה

- התמה השלישית מורכבות צורנית – איך בנויה היצירה
- התמה הרביעית עומק משמעות – מה אומרת היצירה.
- ישות יוצרת – מי יצר את היצירה. אידיאולוגיה שמעמידה במרכזה את היוצר
- טעם/מבט טהור : האידיאולוגיה השלטה בשדה האומנות והתרבות עושה הבחנה בין טעם/מבט טהור, לבין טעם/מבט לא טהור... הוא טוען שהאידיאולוגיה השלטה שמבט טהור זה היכולת לבחון, להעריך יצירות תרבותיות בצורה שכלתנית לא רגשית... זה אומר שהבחנה כין אנשים שיש להם טעם טהור לבין כאלה שאין להם- היא הבחנה אידיאולוגית שמטרתה להבחין בין קבוצות שונות.

תיאוריות של שיפוט אומנותי, הקובע טעם תרבותי, באות לשרת מעמד או קבוצה חברתית, הנעזרים בתיאוריות אלו על מנת להתבדל ממעמדות או קבוצות אחרות.

- ישנה התאמה ("הומולוגיה") בין האינטרסים של היוצרים לזכות בהערכה ובהכרה בשדה, לבין האינטרס של קבוצות(צרכנים) ושל סיעות מעמדיות לקדם ולשמר היבדלות. זאת אומרת שהאידיאולוגיה השלטת היא בעצם טובה עבור האינטרסים של היוצרים ושל הצרכנים- הכוונה היא שמצד היוצר, זה טוב לו כי ככה הוא יכול להתבדל.. ומצד הצורך, כי גם הם יכולים בעזרת ההבחנה לאבחן את עצמם מהשאר.
- התזה של בורדייה עומדת בניגוד לתזה של ניאו-מרקסיסטים (דוגמת אדורנו והורקהיימר) הרואים בחדשנות סגנונית ובאוטונומיה של השיפוט האומנותי כלי תרבותי לחתרנות, לערעור הסדר הקיים.
- **אסכולת פרנקפורט חושבים שהחדשנות התרבותית היא דבר חיובי. ובורדייה אומר על תרבות חדשנית שזה לא דבר חיובי אלא זה רק אמצעי עבור המעמדות הגבוהים להתבדל.**

טיה דנורה חקרה את שדה המוזיקה בוינה של סוף המאה ה-18 ותחילת המאה ה-19. והיא טוענת שבוינה באותה תקופה נוצרה המוזיקה הקלאסית. טענתה היא שעד אותה תקופה אנשים צרכו מוזיקה מכל מיני סגנונות. ולא הייתה הבחנה מאוד ברורה, אבל אז בעצם נוצר מעמד חדש של מתעשרים חדשים שאיים על היוקרה של האצולה. ואז מתחילה להיווצר המוזיקה הקלאסית כקטגוריה סגורה שהיא שונה משאר הסוגים המוזיקליים. וזה שנוצרה כקטגוריה חדשה = נוצר שיח חדש, מדדי הערכה, תפיסות חדשות למה נחשב מוזיקה קלאסית ומה לא..

פול דימאג'יר התזמורת הסימפונית של בוסטון בסוף המאה ה-19. עשה עבודה שהתמקדה במישור הארגוני. מה שעניין אותו זה האופן שבו קבוצות מתבדלות באמצעות הארגונים.

- הוקמו המוזיאון לאמנויות יפות והתזמורת הסימפונית של בוסטון. הוקמו כעמותות ללא מטרות רווח. אפשר היה לגייס כספים מעשירי העיר ללא התחשבות בגורמי השוק המסחרי.
- הוא מדבר על 3 תהליכים במסגרת הממד הארגוני :
  - 1) יזמות**- כדי להתבדל קודם כל צריך לזום. יוזמים ארגונים שמוגדרים "ללא מטרות רווח" וככה האצולה העשירה יכולה לממן.
  - 2) סיווג**- מסווגים מה נחשב לאמנות ומה בידור. הוחלט למשל שינוגו רק אומנויות קלאסיות, ובנוגע למוזיאון הוחלט שיהיו רק ציורים ופסלים בלבד.
  - 3) מסגור**- מייצרים כללים חדשים לגבי עשה ואל תעשה. למשל איך נכנסים למוזיאון ולתזמורת..

ריצ'רד פיטרסון חוקר בארה"ב בשנים מאוחרות יותר שנות ה-90. הוא חוקר את שדה המוזיקה, ומגלה שחלק מהמעמדות הגבוהים- הטען המוזיקלי שלהם הוא מאוד מגוון. הם בעצם **אומניבור** =אוכל כל= הטעם התרבותי שלהם=מגוון.

- כתוצאה מתרבות הנגד של שנות ה-60 וה-70, ההיררכיה בין "גבוה" ו-"נמוך" כאמצעי להתבדל (התזה של בורדייה) איבדה מהלגיטימיות שלה בקרב המעמדות הגבוהים במערב.
- כך, למשל, הסגירות כלפי סוגות מוזיקליות הולכת ופוחתת כתוצאה מרכישת השכלה.
- "אוכלי הכול" מבדילים את עצמם מהאחרים באמצעות המנעד הרחב של ההעדפות שלהם.

*התזה של **בורדייה** מדברת על כך שהמעמדות הגבוהים נבדלים מהנמוכים בעזרת הבנייה של **גבוה מול נמוך**. **פיטרסון** מדבר על כך שהמעמדות מתבדלים בעזרת הבניה של **פתיחות מול סגירות**. שניהם העיקרים פה.

בתיאני ברייסון שואלת בכיוון ההפוך. מה אנשים לא אוהבים בניגוד לבורדייה שביקש לבחון העדפה. הטענה שלה הייתה שהסוג המוזיקלי שאנשים מצהירים שהם לא אוהבים- קשורה לקבוצות דחויים מבחינה חברתית. גם אם אתה אומניבור- יש גיאורים שאתה לא בהכרח מחבב... הטענה שלה היא שיותר משחשוב לדעת מה אתה אוהב- **חשוב לדעת מה אתה לא אוהב**. וזה חושף בפנינו מפה חברתית.

אסף שרעבי

טוען שבשדה חזרת התשובה אפשר למצוא אומניבוריות תרבותי בקרב החוזרים בתשובה מהמעמד הבינוני גבוה.

הרעיון הוא שבדקים בשוק מה מתאים להם, ואז בונים "סל תשובה" מגוון שמצביע על פתיחות וגיוון תרבותי. למשל, מישהו שהולך לפי ההלכות של הרב עובדיה יוסף ואוהב לעשות פרקטיקות ברסלביות כמו התבודדות וקריאה של התיקון הכללי והוא יכול ללכת ולשמוע רבנים מהציונות הדתית. ויש כאלה שגם הסל תשובה שלהם אפילו יותר מגוון והוא בנוי גם מהשפעות חוץ יהודיות, כל מיני תפיסות בודהיסטיות...

עידו תבורי

עשה מחקר בקרב אנשים שהלכו לפסטיבל ריינבו- פסטיבל מאוד רוחני. הריינבו לא מפרסם את עצמו, מי שרוצה ללכת חייב לבדוק דרך אנשים שמכירים איפה זה נמצא... זה פסטיבל בחינם שכולם מתנדבים.

הוא גילה שם אומניבוריות- אנשים חווים שם חוויות דתיות.

ישנן שתי אפשרויות לשילוב התפיסות הדתיות השונות: הטענה הראשונה שאומרת שכל האמונות וכל הדתות זה הכל אותו דבר. אלוהים הוא אחד (אקלקטיות שיוויונית). ותפיסה שונה שאומרת שאלה דברים שונים, אמונות שונות. למה לא לקחת קצת מכל דבר? קצת מיוגה, קצת מבודהיסטים וכו'.. זה האיחוד שבריבוי (סינקרטיזם).

שתי הפרשנויות מצביעות על אומניבוריות של צריכה דתית.

סוציולוגיה קוגניטיבית

איך הסוציולוגיה תורמת לדיון? הטענה שלה היא שקטגוריה תרבותית לא עומדת בפני עצמה.. אנחנו מבינים אותה ברמה הקשרית,, זאת אומרת שכדי להבין מהי קטגוריה, אנחנו צריכים להסתכל על הקטגוריות הסמוכות לה, על ההקשר שבה אנו חווים את הקטגוריה התרבותית.

משמעותו של מושג איננה נובעת ממה שהוא "באמת" אלא מהאופן שבו הייצוג הקוגניטיבי שלו מקושר במוחנו למושגים אחרים.

עמיר בניון, קובי אוז, קובי פרץ – זמרים מזרחים אם נדבר על עמיר בניון בהקשר של הזמרים שלי, מה שיעלה לנו לראש זה זמרים ששרים מזרחית.

עמיר בניון, שלומי שבו, יוני בלוך – זמרים יוצרים אם נדבר על עמיר בניון בהקשר של הזמרים שכן לידו, אז לא יעלה לי לראש זיאנר מזרחי, אלא – היות כולם זמרים יוצרים.

קובי אוז, יוני בלוך, אריק איינשטיין (זמרים יוצרים מול זמרים שאינם יוצרים) אם נדרג את שלושת הזמרים, כל אחד יבצע דירוג אחר, בהתאם לקטגוריזציה אישית שלו, לפי מה שחשוב לו.

עמיר גולדנברג

מצא שאפשר לחלק את האמריקאים לשלוש קבוצות בכל מה שנוגע להבנת המשמעויות החברתיות של צריכה מוזיקלית:

- 1. עושים הבחנה בין ג'אנרים גבוהים לנמוכים. קלאסית ואופרה מול פופ, ראפ וקאנטרי. (בורדייה)
- 2. עושים הבחנה בין פתיחות לסגירות. אומניבורים (מגוון) מול בעלי מניע מוזיקלי סגור יותר. (פיטרסון)
- 3. מוסיקה מסורתית מול מוסיקה עכשווית. קאנטרי ופולק מול רוק וראפ.
- הקטגוריות באמצעותן אנשים מבינים את עולם המוזיקה משקפות שסעים חברתיים. מעמד, הכנסה ומיקום גיאוגרפי-דתי-גזעי, מוצא...
- מה זה ראפ? תלוי את מי שואלים. זה יכול להיות קשור לסוגה נמוכה, או למוזיקה "של שחורים".

עבודת גבול

נמשיך את הרעיון של התבדלות תרבותית, אבל עם המושג של עבודת גבולוגיות סימבוליים. מה הגבול ביני לבין האחר.

מישל למונט

- גבולות סימבוליים** הן אבחנות מושגיות המשמשות אותנו כדי לסווג אובייקטים, אנשים ופרקטיקות. הגבולות הסימבוליים מפרידים בין בני אדם, יוצרים קבוצות ומייצרים רגשות של אחדות וחברות קבוצתית, ומשמשים כאמצעי חיוני בעזרתו בני אדם רוכשים סטאטוס ומשאבים.
- את הפרקטיקה של סימון הגבולות (או טשטושן) היא מכנה "עבודת גבול". אם אני משתף את סרטון השוקולד ונשתף אותו ונצחק עליו- אני מבדלת את עצמי מהם.
- במה שונה המושג עבודת גבול של למונט מהיבדלות של בורדייה? (המשך למטה!!!)
- אחד התפקידים של הגבולות סימבוליים** הוא לאכוף, לתחזק, לשמר לנרמל או לתת רציונליזציה לגבולות החברתיים. למשל, שימוש בסטריאוטיפים בהקשר של מגדר- אם אני נוסעת ורואה מישהו שנוסע ממש לאט אני ישר יחשוב שזה זקן, ואז אני אראה שזה בעצם גבר, ואני יגיד בסדר אז זה אחד ל... ואם באמת זה יהיה זקן- אני יגיד שאני תצמיד צודקת.
- לעיתים נעשה שימוש בגבולות סימבוליים על מנת לעמת ולמסגר מחדש את המשמעות של הגבולות החברתיים שהלכו והתערערו. למשל, אנשים ממעמד נמוך ודחויים, שעובדים עם אנשים שהיו במעמד גבוה וירדו. ואז הגבולות מתחילים לעבוד, והם עושים גבולות, אומנם שתי המעמדות עובדים באותה עבודה, אבל אלה שהיו במעמד הגבוה עדיין יגידו שאצלם זה זמני, ואצל הצד השני זה מצב קבוע. הם יעשו גבול כדי למסגר גבולות חברתיים.

- הקשר בין גבולות סימבוליים (דוגמת רכב- רכז שנוסע לאט או זה אישה למשל) לבין גבולות חברתיים (דוגמת רכב- פער בין גברים לנשים) הוא **תלוי תרבות**. למשל, אבחנות מעמדיות באירופה קשורות לגבולות סימבוליים שבין תרבות גבוהה לתרבות פופולארית (**בורדיה**), בעוד שבארה"ב אבחנות מעמדיות קשורות לגבולות סימבוליים שבין צרכני תרבות ממונת לצרכני תרבות ספציפית (**פיטרסון**).
למונט בחנה את בני המעמד הבינוני-גבוה בצרפת ובארה"ב משלושה היבטים: (פרמטרים שבאמצעותם אפשר לייצר גבולות סימבוליים)
- היבט מוסרי – אנחנו ישרים וכנים יותר. לא מחפשים לדפוק את האחר.
- היבט חומרי – ייחוס חשיבות להצלחה כלכלית ומקצועית.
- היבט של צריכה ואנינות – סוגיות של טעם באמנויות ובמוצרי תרבות. אנחנו מפגינים טעם טוב יותר.
- מהממצאים עלה שבני המעמד הבינוני-גבוה בארה"ב מייחסים להיבט החומרי ערך רב יותר מאשר מקביליהם בצרפת.
- גבולות סימבוליים יכולים להיות כה חזקים ומשמעותיים עד אשר הם תופסים את מקומם של הגבולות החברתיים. דוגמא: הפערים בין מזרחים לאשכנזיים יכולים להתמוסס. יש המון חתונות מעורבות כאלו, אבל זה לא אומר בהכרח שהקטגוריות מזרחיות ואשכנזיות ייעלמו.

נציג שלוש דוגמאות למחקרים העוסקים בעבודת גבול בחברה הישראלית:

אורנה ששון-לוי

- אשכנזים (בעיקר מבוגרים) משתמשים בשיח כפול(דבר והיפוכו) –
* שיח אחד **מטשטש** את הגבולות האתניים על מנת לשמור על הקטגוריה האשכנזית כשקופה (נעדרת תכונות, הם לא אשכנזיים אלא ישראלים), וכך היא נשמרת כקטגוריה נורמטיבית, לא מסומנת.
* השיח האחר **מסמן** את הגבולות האתניים ובכך מחזק את ההיררכיה שבין המערבי והלא מערבי (הערבי). אנחנו מערביים והם לא מערביים. זו אומרת שאנחנו לא אותו דבר, להבדיל מהנקודה הראשונה שמאחדת.
• שני שיחים אלה מאפשרים לקבוצה האשכנזית לשמור על הפריבילגיות שלה.

יוסי יונה, נסים מזרחי ויריב פניגר

- חקרו בתי ספר במרכז הארץ, הקטגוריות "אתניות" ו"מעמד" זרות לחוויית החיים היום יומית בבית הספר. התלמידים השתמשו בקטגוריות "ערסים" ו"פריקים" כדי לבטא את ההבדלים החברתיים בבית הספר כפי שהם חווים אותם. הטענה שלהם הייתה ברורה כדי לדעת מי הם פריקים ומי ערסים. אלא שבצורה מעניינת, התלמידים עצמם לא עשו שימוש במוצא אתני אלא בקטגוריות ערסים ופריקים. הטענה של החוקרים הייתה שהתלמידים נמנעו מלהשתמש בסטאטוסים שיוכיים – אשכנזים ומזרחיים, אלא השתמשו בסטאטוסים הישגיים פריקים וערסים. וזה כי הדבר מאפשר לתלמידים לדבוק בעיקרון המריטוקרטי כדי להסביר הבדלים בין הקבוצות. השימוש בערסים לפריקים מאפשר לתלמידים לראות בהבדלים בניהם בחירה אישית.
- ההשתייכות לקטגוריות החברתיות של "ערסים" ו"פריקים" נתפסה על ידי התלמידים כתוצאה של בחירה בסגנון חיים ולא כתולדה של זהות קבועה או מציאות מובנית.
- השימוש בקטגוריות של "ערסים" ו"פריקים" אפשר לתלמידים להכיר בהבדלים בינם לבין התלמידים במסלולים היוקרתיים ולפתח תחושת שייכות לקהילת השווים שלהם ולהזדהות עמה.

אסף שרעבי

- ביקש להצביע על עבודת גבול בשדה החזרה בתשובה. קודם הייתה חזרה בתשובה חרדית, זאת אומרת שחרדים הופכים להיות חילוניים. התנועה החרדית עשתה עבודת גבול מאוד ברורה בין החזרה בתשובה ציונית דתית לבין החרדית.
- **אינטלקטואליזציה של הדת**. תנועת החזרה בתשובה הציונית-דתית מבנה את עצמה כאינטלקטואלית יותר מאשר תנועת החזרה בתשובה החרדית. בין השאר על ידי:
  - טקסטואליות מול אוראליות – שהולכים לחזרה בתשובה חרדית, מה רואים? דרשן שנושא דרשה אוראלית=בע"פ, והתלמידים יושבים ושומעים. לעומת זאת חזרה בתשובה דתית כחיפוף סרוגות, רואים חזרה בתשובה טקסטואלית, הרבה והתלמידים יושבים מול טקסט וקוראים ומפרשים ביחד.
  - גן עדן, גיהנום, שטן, וכו' – חזרה בתשובה חרדית עסוקה כל הזמן בסיפורים על גן עדן וגיהנום, והציונות הדתית לא שומעים על זה, כי כל הנושאים האלו נתפסים כשיח הפחדה.
  - מעמד של מצוות – החרדים תמיד עסוקים בלשכנע לקיים מצוות, כל דרשה עוסקת בזה, הדרשן מבקש מהקבל לקבל על עצמם משהו. ובדתיים לא מדברים על זה, מה שחשוב זה ההכרה באל, בדת. המצוות נתפסות כפעולה טכנית שתגיע בסוף.

במה שונה המושג עבודת גבול של למונט מהיבדלות של בורדייה?

אצל בורדייה זה גבוה מול נמוך. אצל למונט, זה לאו דווקא גבוה מול נמוך. זה יכול להיות 2 קבוצות חלשות שאחת מאבחנת את עצמה מהשנייה. זה יכול להיות האופן שבו קבוצה חלשה מאפיינת מול חזקה... השימוש בעבודת גבול יותר רחב. כל קבוצה שעוסקת באבחנה מהקבוצה האחרת. אצל בורדייה הדגש הוא על הממד התרבותי, המעמדות הגבוהים מאבחנים את עצמם מהנמוכים בהקשר תרבותי אומנותי. אצל למונט זו אבחנה רחבה יותר, גם תרבות ואומנות אבל גם אבחנות שקשורות במוצא/היבטים דתיים, מגדר. בורדייה זה מקרה בתוך איזשהו מושג רחב יותר של למונט. העבודת גבול מכילה בתוכה את ההיבדלות של בורדייה.

נושא 5- תרבות, לאומיות וגלובליזציה

תרבות לאומית

- ישנן שתי גישות מרכזיות לחקר פרויקט הלאומיות:
  - **פרימורדיאליסטים**: פרימורדיאלי=ראשוני, בסיסי. הגישה אומרת שלאומיות זה המשך של תפיסות קדם מודרניות של אתניות.
  - **מודרניסטים/קונסטרוקטיביסטים**: הגישה המקובלת יותר במחקר היום, גישה שאומרת שלאומיות היא תופעה מודרנית וחדשה כמעט לחלוטין. אנחנו מדמיינים תרבות וערכים משותפים. ועושים זאת כדי שכולנו נתאחד לטובת מטרות משותפות. האליטות מטפחות את התפיסה הלאומית כמסגרת מארגנת שפועלת כאיש אחד למען מטרה מסוימת. הגישה היא גישה הבנייתית. לאומיות כיצירה מודרנית.
  - איך יוצרים את התלכיד הלאומי שהגישה השנייה מדברת עליו? אומרים החוקרים שעושים זאת בעזרת התרבות. זאת אומרת שהתנועות הלאומיות צריכות להדגיש את הייחודיות התרבותית של הקבוצה
- ***איך מחצינים ייחודיות תרבותית? 3 פרמטרים :**
  - **עתקות יומן** בעזרת נרטיבים היסטוריים מייצרים תחושה של היסטוריה משותפת. מדברים על אירועים מחוננים, מלחמה חשובה.. (להשלים)
  - **ילדות**. בעזרת קידוש הקשר לטריטוריה. (להשלים) תהליך של הפיכת הקשר של האדם לאדמה.
  - **אותנטיות**. בין השאר בעזרת טיפוח פולקלור. לעיתים מדובר בהמצאת מסורת כמו במקרה של החצאית הסקוטית- החצאית הפכה להיות מקור לתפסיה של נחיתות תראו את אנשי ערים שמקפצים בין הגבוהות עם חצאית... אבל כשהמלך הגיע בתחילת 119 היה צריך להציג מצב של אוטנטיות, אז הוא השתמש בחצאית הזו, כאב טיפוס, שמו לה דגם של ריבועים, ואז זה הפך להיות חצאית סקוטית. זה מלמד אותנו שהחשיבות התרבותית היא מאוד חשובה כדי שנוכל לדבר על תרבות לאומית.
- פרויקטים תרבותיים נוספים של התנועות הלאומיות:
  - טקסים
  - טיפוח שפה שלאומית
  - טיפוח ספרות, שירה ואומנויות.

גלובליזציה

- ישנן שתי גישות מרכזיות לחקר הגלובליזציה התרבותית בת זמננו (לעשות טבלה גם של התנגדות למטה)
  - **הגישה הראשונה** טוענת שכתוצאה מיחסי הכוח החד סטריים בין ארצות המערב (במיוחד ארה"ב) לשאר חלקי העולם, ישנה **האחדה של התרבות העולמית**. התרבות האמריקאית מפיצה את עצמה לכל העולם ודוחקת מסורות מקומיות. יש חד סטריות מארה"ב לשאר העולם. הגישו הזו יותר פסימית.
  - במסגרת גישה זו אפשר לקרוא ביטויים כמו אימפריאליזם תרבותי כיבוש, שליטה של תרבות של ישות אחת- האמריקאים, על תרבויות אחרות), אמריקניזציה, מקדונלדיזציה, ועוד.
- אחת התיאוריות בגישה זו היא של **ג'ורג' ריצר**, שכתב על תהליכי **מקדונלדיזציה**: שכולל, העמקה והעצמה של היגיון היעילות הארגונית הקיצונית ויישומו בתעשיית מוצרי הצריכה.
  - ג'ורג' מתאר היגיון תרבותי שמתפשט ויש לו כמה מרכיבים: (ישנה חתירה למקסימיזציה של ניצול הזמן, להפקת יעילות מרבית)
  - **יעילות**= כל מוצר צריך להיות מחושב על פי מידת היעילות שלו, יעילות הייצור.
  - **חישוביות**= כל מוצר בפס הייצור צריך להיות מחושב
  - **ציפייה מראש**= בגלל שהכל נעשה בצורה יעילה וחישובית והגענו לפס הייצור המושלם/היעיל ביותר, אז מהעבר השני החוויה של הצרכן צריכה להיות חוויה אחידה. אדם צריך להיכנס למקדונלדס לא משנה באיזה סניף ולחוות את אותה חוויה.
  - **בקררה**= לבקר את הייצור
- ריצר אומר שחווית הקנייה במסגרת תרבות הפנאי שלנו, הופכת להיות חוויה אחידה. יש נוסחתיות. העמדה של ריצר היא פסימית, ברוח אסכולת פרנקפורט. פעולות שנחשבו למרגשות ומלאות הפתעה, כמו אכילה במסעדה, ביקור באתר תיירות, ועריכת קניות, הופכות שגרתיות, צפויות, ידועות מראש ונטולות ריגוש. חווית הפנאי הופכת להיות פחות מרגשת, כי יש האחדה תרבותית... אין משהו ייחודי. הכל שגרת, צפוי, ידוע מראש.
- **הגישה השנייה** היא הצבר של תיאוריות ותיאורטיקנים הדוחים את הטענות בדבר אימפריאליזם תרבותי ומציגים מציאות מורכבת יותר. הגישה אומרת שאין **האחדה תרבותית**.
  - בתוך הגישה יש כמה תאוריות שמדגישות את המורכבות:
  - **רונלד רוברטסון** מתאר מציאות של **לוקליזציה** (גלובלי ולוקלי), במסגרתה קהילות מקומיות מתאימות את הגלובליזציה לצרכים הקהילתיים, והחברות הגלובליות מתאימות את מוצריהן ושירותיהן לצרכים המקומיים המיוחדים. למשל בישראל אפשר למצוא מקדונלדס כשר וגם כשר בפסח- וזו התאמה מקומית של התופעה הגלובלית שנקראת מקדונלדס.

- **ארגיאן אפדורא** מתאר מצב גלובלי מורכב, רב כיווני, כתוצאה מפערים הקיימים בין היבטי שונים של הזרימה הגלובלית בכלכלה, בתרבות ובפוליטיקה. אין האחדה כי הוא אומר שיש זרימות מכל מיני מדינות. אפדוראי עוסק בחמישה ממדים של תנועה וזרימה תרבותית: **מרחב אתני- תיירים**, מהגרי עבודה, פליטים, גולים. **דוגמא**: שישראלים הולכים למזרח הם מביאים איתם לארץ קצת תרבות מהמזרח...
- **מרחב טכנולוגי- פסי הייצור** של מוצר ספציפי, כמו גם החברות עצמן, יכולים להיות במספר יבשות.
- **דוגמא**: שרצים לקנות מכונית/טלפון אז הייצור הוא לא במקום אחד... למשל מכונית המנוע הוא ממדינה אחת והשלדה ממדינה אחרת, וכל העובדים במדינה אחרת.
- **מרחב פיננסי- הכסף** נע בלחיצת כפתור ממקום למקום
- **מרחב תקשורת- זרימה תרבותית** של קולנוע, טלוויזיה, כתבי עת, עיתונים, אופנות לבוש, וכו'.
- **מרחב רעיוני- אידיאולוגיות** ותפיסות עולם פוליטיות, דתיות ואזרחיות. תפיסות, מחשבות ורעיונות.
- **לסיכום הגישה השנייה- טענות המתנגדות לתזת האימפריאליזם התרבותי**:
  - יש רב כיווניות גלובלית. לדוגמא - יוגה, "אפקט הפיצה".
  - ההתקבלות של מוצרי תרבות מערביים שונה בכל מקום. **דוגמא**: מקדונלדס, מגיע מארה"ב אבל הוא נחווה אחרת בכל מקום בעולם) **דוגמא**: צעירים חסרי מנוח, סדרה ששודרה בהמון מדינות וההתקבלות אליה הייתה שונה.
  - ישנם תהליכי מיזוג והכלאות תרבותיות. **דוגמא**: מוזיקה פופ ערבי, מרכז מהמון אלמנטים פופים שמגיעים מהמערב וגם מוזיקה ערבית...
  - התרבות המקומית יכולה לפעמים להתנגד לתרבות הגלובלית. **דוגמא**: התופעה של היחס לקהילה הלהט"בית. היחסיות הליברליות מגיעות מהמערב- יחס שוויוני. אבל הן לא תמיד מתקבלות בעין יפה וללא קרב.

התנגדות לגלובליזציה התרבותית- קפיטליסטית

- **קאלה לאסן**: יוצא נגד תרבות הצריכה הקפיטליסטית. מה הבעיה בעיניו?
  - טוען שאנו חיים בחברה צרכנית, בשליטת תאגידי- העל ששולטים בסדר היום, בתרבות, באומנות, בכלכלה, פוליטיקה, סדר היום הוא תרבותי צרכני, וכתוצאה מכך איבדנו את האותנטיות ואת הקשר אל הטבע.
  - התרבות הצרכנית הופכת אותנו לפאסיביים, תאגידי העל מעצבים את החוויות, האמונות, הערכים שלנו.
  - לאסן מדבר על האקולוגיה של הנפש. הוא מדבר על כך שהם "מזהמים את הנפש" שלנו.
  - 'מזהמים נפשיים':
    - **רעש**: זמזומים ורעשים בלתי פוסקים הם שגרת חיינו. רעש של קבלת הודעה בוואטספ...
    - **טלטלות**: עליית מתמדת בקצב תחלופת הגירויים בטלוויזיה.
    - **הלם**: הצגה גוברת של מין ואלים כממציא בידור.
    - **פרסום**: הצפה של פרסומות ומסרים שיווקיים.
    - מי אחראי למזהמי הנפש? התאגידים, התקשורת ובאופן כללי התרבות הפוסט מודרנית.
    - **אי-מצוינות**: הישאבות לחיים הווירטואליים.
    - **כרסום באמפתיה**: אדישות לסבל האחר.
    - **עומס יתר של מידע**: הצפה במידע שאין לנו יכולת לעכל ואין לנו צורך בו.
    - **רעלני מידע**: מניפולציות תקשורתיות ודיסאינפורמציה. דברים שקריים בטלוויזיה....
    - **אובדן מגוון המידע**: בניגוד לגיוון הרב שקיים באינטרנט, בעיתונות המודפסת יש ריכוזיות רבה, מה שנקרא 'בעלויות צולבות'- אנשים שהם בעלים של כמה כלי תקשורת, ולכן הגיוון הוא מוגבל.
    - *כל אלה מזהמים את הנפש ויש להילחם בהם.

- **נעמי קליין**: מה הבעיה בעיניה? נעמי כתבה ספר שנקרא "בלי לוגו" ושם היא טוענת שבעצם התרבות הגלובלית גרמה לנו לאבד 3 דברים:
  - **בלי מרחב** – איבוד המרחב הציבורי. המרחב מופרט, והמיתוג שולט בכול. **דוגמא**: מחלק עיתונים שמפריע לאנשים בתנועה וזה יוצר פקק.
  - **בלי בחירה** – איננו חופשיים לבחור אלא רק מהאלטרנטיביות שהתאגידים מציעים לנו.
  - **לדוגמא**: הטענה שלה אומרת שהתעשייה בסופו של דבר נותנת לנו אשליה של בחירה... יש מגוון רחב של טלפונים למשל, אבל הכל מסתכם בדגמים מסוימים.
  - **בלי עבודה** – העברת מקומות עבודה לעולם השלישי וניצול העובדים שם.

עכשיו השאלה היא מה עושים? לגבי הבעיה של קאלה ונעמי:
 אחד הפתרונות הוא **שיבוש תרבות**= לערער על הסדר התרבותי הקיים תוך שימוש בכלים שלה עצמה.

כמה דוגמאות

- התנגדות במישור הסמלי-תרבותי.
- **פעולה ישירה**, לא אלימה למשל ללכת לסופר ולהפגין נגד התרבות הצרכנית.
- **שימוש במדיה חדשה**, באמצעי הפצה חדשים ועוצמתיים.
- **יצירת 'היסט'**- אפשר לקחת איזשהו מסר ומשנים כמה מילים וכך את המסר- דוגמת פרסומת בנק טפחות.
- **התבססות על הכלים של הסדר הקיים בכדי לערער תחתיו**. אם מפיצים חומרים תעמולה באינטרנט, אז גם אנחנו נשתמש במסרים שלנו דרך האינטרנט.
- **הפצת ממים** – יחידות מידע רעיוניות. אחת הדרכים בעצם להפיץ את המסרים זה בעזרת ממים. (שקופית 28)

- נעמי קליין מדברת על מושג שנקרא **Reclaim the Streets – לתבוע את המרחב מחדש** ושדברים על כך, צריך לתבוע אותו בדרכים חדשות. (דוגמאות שקופית 29-פלאשמוב, סרט על בית שמש... נשים שמוחות על היחס אליהן, ובסרטון הן עומדות ורוקדות באמצע הרחוב, ואז מתפזרות. זה מסר שהן מפיצות).

נושא 6- תרבות, מודרניות ופוסט מודרניות

תרבות ומודרניות

שלוש משמעויות למושג מודרניות/מודרניזם

המשמעות הראשונה	המשמעות השנייה	המשמעות השלישית
מודרניות זו תקופה מסוימת שחלו בה שינויים תרבותיים, כלכליים, פוליטיים-מדברים על מהפכת התיעוש, המעבר בין העיר לכפר, הקמתם של המדינות המודרניות.	היא משמעות אפיסטמולוגית(איך אנחנו תופסים את המציאות): המודרניות מביאה איתה לא רק תופעות חדשות כמו מעבר מהכפר אל העיר/מדינות חדשות/הפרדת דת ומדינה, אלא שהמודרניות מביאה איתה גם תפיסת עולם שנסענת על עידן הנאורות- האדם הוא במרכז ולא האל. בעזרת התבונה האנושית אנו צועדים אל עבר הקדמה. חופש הפרט, סובלנות כלפי האחר.	היא משמעות באמנות: מסוף המאה ה-19 ועד שנות השישים של המאה ה-20, היא שיאו של המודרניזם באמנות. מדברים על תקופה מסוימת. האומנים והיוצרים, אנשי הרוח המודרניים רואים את עצמם כאופוזיציה למציאות הקפיטליסטית בורגנית- הקפיטליזם הבורגני מייצג סדר, ואז האומנים ואנשי התרבות המודרניים רוצים להראות- אי סדר, כאוס, כיעור. זעקתו של האדם.

- האינטלקטואלים(אנשי התרבות והאומנות- עשו כאוס, רצו אומנות, הזדהו עם אדם פשוט) הציגו את הבורגנים כמרובעים, כחוננים, כהתגלמות השטחיות הוולגרית. מול הקפיטליזם והבורגנות הפגינו האינטלקטואלים פרקטיקות שונות של אופוזיציה ושל שמירת מרחק, כגון, "לזעזע את הבורגני"; "חיי בוהמה"; "אומנות למען אומנות"; בניגוד לקפיטליסטים שמייצרים סדר.

לסיכום:

האידיאולוגיה של האומנות המודרנית הייתה לה כמה מאפיינים: **הדבר הראשון**- זה לבחון את האומנות בצורה אוטונומית ללא קשר לשאלות של מוסר/אמת. **דבר שני**- חלק מההתנהגות של האומנות לבורגנות, הרעיון הוא שמעלים את החופש האומנותי, חופש הביטוי, חופש היצירה- אלו ערכים מקודשים לאומנות המודרנית. ***חדשנות ואוונגרד**- בתפיסה המודרנית, אומנות טובה היא אומנות שמחדשת, שהיא אוונגרד(זה שהולך לפני המחנה שמייצר את הדבר החדש), כי רק אוונגרד/חדשנות/אומנות חדשנית יכולה לצאת נגד הסדר החברתי הקיים. הרי שהסדר הקפיטליסטי אוהב סדר. ***קנון מודרני**- האומנות סבורה שיש יצירות מסוימות שהן חשובות, וכל בר תרבות צריך להכיר אותן. ***היוצר הגאון**- בגלל שהיוצר הוא דמות שעסוקה בלהפר את הנורמה, בלתת מבט מרוחק אל המציאות ושונה- אז היוצר צריך להיות טיפוס יוצא דופן.

כיצד האידיאולוגיה המודרנית התייחסה לתרבות הפופולארית?

תרבות פופולארית= צילום, קולנוע, מוזיקה פופולארית, שידורי רדיו וטלוויזיה.

אידיאולוגיה מודרנית, תרבות פופולארית

- תרבות שעושה שימוש בטכנולוגיה מתוחכמת (יש הבדל בין ציור לבין קולנוע)
- **ייצור קולקטיבי של כמה אנשים. (ציור זה אדם מול דף ופה זה כמה יוצרים)**
- **ייצור המוני:** התרבות הפופולרית היא דיגיטלית ומאפשרת ייצור בכמויות גדולות, לעומת ציור אחד.
- **מסחריות:** התרבות הפופולרית רוצה להרוויח, והאידיאולוגיה המודרנית- מתנגדים למחשבה של אומנות כמשהו שימושי שמביא כסף.
- **מכנה משותף רחב ונוסחאתיות:** ברגע שאני מכוון לייצור המוני, הרי שאני לא יכול לייצר חווית בוטיק אלא לקהל הרחב.

הטענות כנגד התרבות הפופולארית:

- אינה חדשנית, יצירתית, מקורית
- אינה מציבה אתגר אסתטי או מעוררת תגובה פעילה- הרי הרעיון של האידיאולוגיה המודרנית זה להתריס, כי היצירה היא מחאתית, והתרבות הפופולרית היא מלטפת, כייפית ולא מעוררת תגובה לפעולה.
- שטחית: לא מתמודדת עם הבעיות הממשיות של החיים, ואינה מורכבת ומלאת דקויות. ו
- כיום ההתייחסות שונה ואפשר לראות מדרג היררכי בתוך התרבות הפופולארית, כך שחלקים ממנה נחשבים לאומנותיים יותר

תרבות ופוסטמודרניזם

שלוש משמעויות למושג פוסטמודרניות/פוסטמודרניזם

המשמעות הראשונה	המשמעות השנייה	המשמעות השלישית
המשמעות הזו מדברת על תקופה שבה חלו שינויים חברתיים, כלכליים, התפתחות טכנולוגית מואצת. גלובליזציה כלכלית בצורה שהולכת ומתגברת. קפיטליזם צרכני. התקופה הזו הביאה את הפס ייצור.. למשל כמה סוגי מכוניות ולא אחד. ייצור פוסט פורטיזם: לא באמצעות פס ייצור אחד- אלא באמצעות ייצור יותר בוטיקי.	תפיסת עולם. לא רק תקופה שחלו בה שינויים מואצים. הפוסט מודרניזם דוחה את רעיון הקדמה המודרניסטי, את האמונה בתבונה האנושית שהביאה לנו הפוסט מודרניזם שואף לפרק את האידיאולוגיה המודרנית.	לאומנות ולתרבות הפוסט מודרנית יש כמה מאפיינים : *העדר עומק- (התרבות המודרנית דיברה על ביקורת וחתרנות) והתרבות הפוסט מודרנית לא מדברת על ביקורת, לא מעוניינת במחאה... כתוצאה מכך הטענה- שהתרבות הפוסט מודרנית נעדרת עומק. בעוד שהמודרניסטים היו עסוקים בלחדש כדי לערעור על הסדר הקיים, הרי שהפוסט מודרניזם איבדו את הרצון לשנות. כתוצאה מכך הם משתפים פעולה עם הקפיטליזם והמסחר. *העדר רגש- הלהט המהפכני של האומנות מייצרת רגש. האומנות הפוסט מודרנית היא אומנות שבה אין רגש. *קרנבל- האומנות הפוסט מודרנית היא אומנות קרנבלית, של חיבורים, הלחמות... *זניחת ההילה של התרבות- בגלל שהתרבות היא אוסף של קטעים וסגנונות שמחברים בניהם, אנחנו כבר לא מדברים על יצירה אחת יחידה במינה. כמה מושגים שמעידים על המחזור באומנות הפוסט מודרניות : *פסטיש- חיקוי שלא מטרה פרודיה. זלזול קולאז', מונטאז'- מערערים את אמות המידה המבחינות בין הייצוגים של התרבות הגבוהה בעלת ההילה, האותנטית, לבין הייצוגים של פרסומת מסחרית או של קיטש. *הפרה של הגבולות- הפוסטמודרניזם מבטל את ההבדלה בין מציאות לבין דימויים (פרסומת של עומר לבזק, הפכה כבר לשייר בפני עצמה, אפילו הואמן העלה את השייר אצלו... אין הבדל בין הכלכלה לתרבות..), האסתטיקה חודרת לחיי היום יום- החיים הופכים לסגנון ולמסע פרסום. ההפרה הגדולה ביותר שהפוסט מודרנית עושה זו ההפרה שבין התרבות הגבוהה לבין התרבות הפופולרית: הטשטוש בין גבוה לנמוך. על סמך מה עושים את ההבחנה? מי קבע שיוצר אחד איכותי יותר מהשני? התרבות הפוסט מודרנית מבקשת לערער על כך שיש גבוה ונמוך, להבדיל מהמודרניות בטבלה הקודמת. *היפר מציאות, עולם של דימויים- מדבר על עולם שמופץ בדימויים. ואז לא ברור לנו מה המציאו ומה הדימוי. ז'אן בודריאר אמר- במציאות שיש כל כך הרבה דימויים. הדימוי הולך ומתרחק מהמקור. הדימויים האלו נקראים סימולקרה יש כמה שלבים לדימויים : (1)השתקפות של ממשות ארוכה- למשל דרכון. התמונה שם היא באמת אני. (2)הסוואה של הממשות העמוקה- ייצוג לוחמה דרך מסכי הטלוויזיה. (דוגמה מלחמת המפרץ) (3)הסוואה של היעד ממשות עמוקה- "המאפייה השכונתית" אנחנו עסוקים בלהסוות משהו. מאפיה שבתוך קניון, היא לא בשכונה היא בקניון וזה שונה משכונה. (4)סימולקרה- שהדימוי מתרחק מהמקור כל כך, עד אשר אנו מתחילים לדבר על דימוי שאין לו מקור. מלון ונציה בלאס וגאס

כיצד נראית החברה הפוסטמודרנית? סיכום

החברה הפוסטמודרנית מאופיינת:

- בהעדר השקעה רגשית ואינטלקטואלית במרחב הציבורי
- באובדן יראת הכבוד מפני המוסדות המורליים, החברתיים והפוליטיים הגדולים
- בתרבות "פתוחה", המתייחסת בצורה "קולית" אל היחסים החברתיים (סובלנות, נהנתנות) החברה הפוסט מודרנית היא חברה פתוחה יותר, מקבלת סגנונות חברתיים שונים.
- בקיומם-יש גם ניגודים, כגון, אלימות ונכונות לחברותא; מודרניזם ואופנת רטרו(אוהבים דברים חדשים אבל יש תודעת וינטג' גם); תודעה אקולוגית של שימור הסביבה וצרכנות משולחת-רסן וכיו"ב).

נושא 7- מיתוסים

מהו מיתוס?

- **הוברט סגל** אחד מחוקריו המיתוסים, מאפיין את המיתוס בכמה נקודות :
- מיתוס הוא סיפור, זה לא סתם אמונה, אלא עלילה, משהו קורה,
- הדמויות הראשיות בו הן בעלות אישיות.
- הדיבור במיתוס מצליח לבצע משהו רב משמעות עבור חסידיו של המיתוס.
- חסידיו של הסיפור דבקים בו.

שלוש שאלות בחקר המיתוס

- **מקור המיתוס**: מדוע וכיצד מופיע מיתוס? **אדוארד טיילור** חשב שמקור המיתוס זה בכלל מחלומות.
- **תפקוד המיתוס**: מדוע ואיך מיתוס נשמר?
- **נושא המיתוס**: מהו הנושא שהמיתוס עוסק בו?
*התיאוריות השונות לחקר המיתוס מתרכזות בדרך כלל בחלק מהשאלות ולא בכלן.

מיתוס ומדע

- **אדוארד טיילור** טען כי המיתוסים, כמו יתר התחום הדתי, **עוסקים במציאות החומרית, כהסבר לעולם הפיזי.**
- **טיילור ערך הבחנה בין דת פרימיטיבית ובין דת מודרנית :**

דת מודרנית	דת פרימיטיבית
• דת מודרנית עוסקת בעולם הלא פיזי, בעיקר חיים לאחר המוות. האלים הם לא חומריים, והם משמשים דגם אידיאלי עבור בני האדם. התנ"ך מלמד מוסר, לא פסיקה. יש לשאוף לחקור את ישו לא כמחולל נסים אלא כאדם אידיאלי. - דת הזו היא בעצם משמשת דגם אידיאלי עבור בני האדם- איך עלינו להתנהג.	• דת פרימיטיבית היא המקבילה הפרימיטיבית למדע. -שניהם מסבירים את העולם הפיזי. - ההסבר הדתי הפרימיטיבי הוא פרסונלי – החלטות של אלים מסבירים אירועים. ההסבר המדעי הוא אימפרסונלי – חוקים מסבירים אירועים. • לכן המדע מייתר את המיתוס = ככל שהמדע מתפתח ומסביר את תופעות הטבע, אנו לא זקוקים לדת הפרימיטיבית. לדוגמא, אם מיתוס מסביר שאל הגשם אוסף גשם בדליים ומרוקן אותם בנקודה מסוימת מעל הארץ, הרי שזה סותר את ההסבר המדעי העוסק בתהליכים מטאורולוגיים. - טיילור טוען- שמיתוס הוא המקביל הפרימיטיבי למדע המודרני. למשבת הזו

- מאחר ו**טיילור טוען- שמיתוס הוא המקביל הפרימיטיבי למדע המודרני**, הוא מתנגד לקריאה סמלית או מטאפורית של המיתוס. לכן התיאוריה שלו מתקשה להכיל סוגיות כגון גילוי עריות, אהבה, קנאה ומיניות. התיאוריה של **טיילור מתאימה יותר למיתוס שמתאר את הבריאה במפורש, ומתמקד בפעולות פיזיות.** התאוריה שלו לא יכולה להתמודד במיתוסים שלא עוסקים במציאות הפיזית, כמו למשל הסיפור של רבקה שמכרה את הבכור בנזיד עדשים- זו תופעה חברתית שמלמדת על קשרים חברתיים, ולא כמו שטיילור מאמין- **משהו שמקביל למדע.**
- *הטקסט של בראשית ברא אלוהים- טיילור סובר שאנשים באמת מאמינים בטקסט הזה. ולכן, הוא חושב שאנשים לא קראו את הטקסט בצורה סמלית, אלא באמת האמינו שכן קרה. הוא אומר שהקריאות זה אנשים מודרניים קוראים, אבל אנשים מאמינים לא קוראים טקסט בצורה סמבולית, אלא באמת קוראים בצורה מילולית ומאמינים.

מיתוס וחברה

- **ברוניסלב מלינובסקי** עשה הבחנה בין מיתוסים על **תופעות פיזיות** (אסונות טבע, מחלות, הזדקנות, מוות) לבין מיתוסים על **תופעות חברתיות** (נישואין, ריטואלים, חוקים חברתיים).
  - **האדם הפרימיטיבי משתמש במדע ובמאגיה כדי לשלוט בעולם. כששניהם מכזיבים האדם פונה למיתוס** – לא כדי לשלוט בעולם אלא כדי להשלים עם היבטים בעולם שאינם ניתנים לשליטה כגון אסונות טבע, מחלות, הזדקנות, מוות. = האדם הפרימיטיבי משתמש במיתוס כמפלט מהמדע.
  - **כשמדובר בתופעות פיזיות, המיתוס מועיל לפרט.** הם עוזרים לפרט להתמודד עם הבעיות.
- טיילור טען שהמיתוסים מקבילים למדע המודרני, ומלינובסקי אומר שיש את המדע הפרימיטיבי, וכאשר האדם מתאכזב מהמדע הזה- רק אז הוא עובר למיתוס, והוא לא פותר בעיות אלא נותן הסברים. אצל מלינובסקי המיתוס לא מקביל למדע, הוא מגיע אחרי המדע.

- בניגוד לטיילור שסבר שמיתוס עוסק כמעט תמיד בתופעות פיזיות** (מבול, מגפה, מוות), **מלינובסקי סבר שמיתוסים עוסקים יותר בתופעות חברתיות כמו נישואין, ריטואלים, חוקים חברתיים.**
- במקרים אלו המיתוס מביא להשלמה של בני האדם עם קשיי החיים, על ידי כך שהוא נותן צידוק או ערובה לעתיקות, למציאותיות ולקדושה.
  - כך למשל המיתוס יכול לשכנע אזרחים לקבל היררכיה וריבוד חברתי. כי "כך זה נעשה מאז ומעולם".
- מיתוסים שעוסקים בתופעות חברתיות- באות לשרת את החברה, בניגוד למיתוסים שעוסקים בתופעות פיזיות שמטרתן- לשרת את הפרט.**

הפונקציות של המיתוס

גיוזף קמבל מונה ארבע פונקציות של המיתוס: ורוצה לדעת האם הפונקציות עדיין רלוונטיות כשהמדע הופך להיות יותר דומיננטי:

פונקציה מטאפיזית:	פונקציה קוסמולוגית	פונקציה סוציולוגית	פונקציה פסיכולוגית-פדגוגית
פותר ליחיד צוהר לממד המיסטי, תחושה של גדולה ויראת כבוד מפני המסתוריות של הקיום האנושי. המדע לא הופך למיותר את הפונקציה הזאת, כי המדע גם מדגיש את המסתורין של היקום על ידי כך שמדגיש עד כמה אנו לא יודעים. המדע עצמו אומר שהוא לא יודע הכל עדיין.	כיצד היקום מתפקד. למשל, מיתוסי הבריאה בספר בראשית. כדי ליישב את הסתירות עם המדע אפשר לפרש מחדש את המיתוס או להכחיש את הרלוונטיות של הממצאים המדעיים. הפונקציה מדברת על איך העולם נוצר, כשהמדע מגיע הוא לא עוסק באיך העולם נוצר- לכן הפונקציה לא רלוונטית. ואז איך האנשים מתמודדים? אם הוא מאמין במדע- הוא זונח את הפונקציה הספציפית הזו... בנקודה הזו המדע כן הופך את הפונקציה למיותרת.	למיתוסים יש תפקיד שהוא לוודא ולשמר סדר חברתי המדע מקדם את הספקנות. למשל, החשיבה הביקורתית באקדמיה. הפונקציה מאותגרת לא ע"י המדע, אלא ע"י הסוציולוגיה... כי בעצם באקדמיה אנו לומדים להיות ביקורתיים, האקדמיה מה שהיא עושה זה לאתגר את החשיבה, והפונקציה הזו היא פונקציה שאחת התפקידים של המיתוס זה לשמר את המבנה- והאקדמיה לא מעודדת שימור אלא מאתגרת. בנקודה זו המדע הופך את הפונקציה למיותרת.	להעביר את היחיד את שלבי החיים בצורה הרמונית. פונקציה חינוכית. עוזרת ליחיד לעבור את מעגלי החיים שלו, מילדות לבגרות, רווקות נישואים... עוזרת ליחיד להתמודד עם כל מיני תופעות חברתיות שבהם הוא נתקל. המדע לא רלוונטי כי המיתוסים עוסקים בשאלות שספציפיות ליחיד לגבי תופעות חברתיות והמדע לא עוסק בזה.

המיתוס של השיבה הנצחית

- **מירצ'ה אליאדה** יש תאוריה מעניינת, הוא מדבר על כך שהמיתוס הם סיפורים שבהם יש דמויות בעלות יכולות גבוהות ומה שהמיתוס עושה זה להסביר כיצד בעבר הדמות- אלאדם, הצליחה לייצר תופעה מסוימת שקיימת עד היום. התופעה יכולה להיות חברתית כמו נישואין או פיזית כמו גשם.
- המיתוס הוא בעצם הסבר לתופעה, לאיך הכל התחיל, וכשאנו משחזרים את מיתוס- אנו חווים את העבר הקדוש
- אינו חותר ליישב בין מיתוס לבין מדע באמצעות פרשנות סמלית של המיתוס. בדומה לאדוארד טיילור הוא קורא את המיתוס באופן מילולי. בדומה לטיילור הוא רואה במיתוס הסבר, אבל הסבר למקור התופעה ולא רק להתרחשות שלה.
- יש כאן חזרה ריטואלית של המיתוס, המרמז על מימוש מחדש של האירוע הבראשיתי. האדם מושלך באמצעות המיתוס ל"תחילת העולם" והופך לבן הזמן של הבריאה.
- **המטרה הסופית של המיתוס היא חווייתית** – האדם נפגש עם האלוהים (האל שובת ביום השביעי, כך גם האדם).

